

PAPER DETAILS

TITLE: Sevkânî'nin Hayati ve El-Fevaid Adli Eserinin Metodolojik Özellikleri

AUTHORS: Hacı ÇIÇEK

PAGES: 104-126

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/116012>

ŞEVKÂNÎ'NİN HAYATI VE *el-FEVAİD* ADLI ESERİNİN METODOLOJİK ÖZELLİKLERİ*

Hacı ÇİÇEK

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

Özet:

Müslümanlar için hadisler, Kur'an'dan sonra ikinci temel kaynaktır. Lâfzî boyutta Kur'an'a müdahil olamayacaklarını bilen bazı kişi veya fırkalar, görüşlerini desteklemek adına mevzu hadisler uydurmuştur. Zamanla mevzu hadislerin miktarı, oldukça bir yekûn tutmuştur. Ama bazı muhaddisler, mevzu hadislerle dair kitaplar telif etmek suretiyle, uydurma ve zayıf hadisleri sahihlerinden ayıklamaya çalışmışlardır. Bu alanda kitap telif edenlerden birisi de (1760–1834) yılları arasında yaşamış olan ve *el-Fevaidü'l-Mecmua Fi'l-Ehadisi'l Mevzua* adlı eserin sahibi Muhammed Ali Şevkânî'dir. O, eserini, önceki mevzuat sahiplerinin eserlerinden de yararlanarak derlemiş ama kendine özgü bir üslupla ilim çevrelerinin istifadesine sunmuştur. Şevkânî, hadisleri konularına göre sıralamış ama önceki yazarların sıralamasına pek uymamıştır. Eserdeki hadislerin numaralandırılmış olması ve eseri tahkik eden kişinin açıklayıcı dipnotlar düşmesi, eserden yararlanmayı daha kolaylaştırmıştır. Bu çalışmamızda *el-Fevaid*'de takip edilen metodu, ele alınan konuları, konulardaki hadislerin sayılarını ve yazarın yararlandığı kaynakları inceleme konusu edeceğiz.

Anahtar Kelimeler:

Hadis, Hz. Muhammed, Şevkânî, el-Fevaid, Mevzuat.

THE METHODOLOGICAL FEATURES OF SHAWKANI'S LIFE AND *al-FAWAID* WORKS

Abstract:

Hadiths after Quran is the second main source for muslims in the literal dimension. Some people or the confederates who know not to be able to involve in the Quran adapted

* Bu çalışmada Şevkânî'nin *el-Fevaidü'l-Mecmua Fi'l-Ehadisi'l Mevzua* (Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, (thk: Abdülvahhab Abdüllatif; tash: Abdurrahman b. Yahya el-Muallimi el-Yamani, Beyrut, H/1379, adlı eseri esas alınmıştır. *el-Fevaid*'i tahkik eden Abdülvahhab Abdüllatif, aynı zamanda İbn Arrak'ın *Tenzihü'l-Şeria el-Merfua* ve Sehavi'nin *el-Mekasidü'l-Hasene* adlı kitaplarını da tahkik etmiş, onlara birer mukaddime yazmıştır. Bkz. *el-Fevaid* "Mukaddime", s. 15. Şevkânî'nin bu eseri başkaları tarafından da tahkik edilerek yayınlanmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. *el-Fevaidü'l-Mecmua Fi'l-Ehadisi'l Mevzua*, thk: Rıdvan Cami' Rıdvan, Mektebet-ü Nezzar Mustafa el-Baz, Mekke, 1995.

apocryphal hadiths to support their views. The amount of apocryphal hadiths kept quite sum in time. But some muhaddisses who are scholars were copyrighted regulatory books in account of apocryphal hadiths. One of the copyrights of book in this area is Mohammad Ali Shawkani who lived between (1760- 1830) and is owner of *al-Fawaidu 'l-Macmua fi 'l-Ahadisi 'l-Mavzua* Works. He, his work, compiled with the help of previor owners of legislation Works, but he has provided the benefit of scientific community in a unigue style. Shawkani sorted his hadiths according to subjects but he didn't comply previors authors orders. To be numbered hadiths in the Works and explanatory glasses the person who has ascertained to the Works has quite facilitated the benefit of Works. We are going to mention the methodolojical of "al-Fawaid", the topics which are involved, the number of hadiths in subjects, and the resources availale of the author.

Key words:

Hadith, Mohammad, Shawkani, al-Fawaid, Adapt.

Giriş

Allah, yarattığı kullarını uyarmak için mübelliğ²⁵⁹, müzekkir²⁶⁰ ve mübeyyin²⁶¹ olarak peygamberler göndermiş, her hangi bir ümmete peygamber göndermediği sürece de onlara azap etmeyeceğini bildirmiştir.²⁶² Allah, kullarını kendi haline bırakmadığı²⁶³ gibi onlara gönderdiği elçilerini de bir başına bırakmamış, gönderildikleri topluma nasıl, nerede ve ne şekilde davette bulunacaklarına dair kendilerine vahiy gönderilmiştir.

Allah, daha önceki ümmetlere bölgesel ölçekte peygamberler göndermişken, son peygamber Hz. Muhammed'i ise evrensel ölçekte bütün insanlığa göndermiştir. Aynı şekilde onu da bir başına bırakmamış, yirmi üç yıllık bir zamanı kuşatacak şekilde fasiküller halinde ona Kur'an'ı tevdi etmiştir. Hz. Muhammed ise gönderildiği topluma davetini en güzel ve en ideal bir şekilde tebliğ etmiş, toplumun sorunlarına vahiy perspektifinden çözümler getirmiş; nihayet her fani gibi dar-ı bekaya irtihal etmiştir.

Kur'an, bütünüyle ve mütevatir bir rivayet zinciriyle bize kadar gelmiş bulunmaktadır. Zaten bu nokta, Allah'ın garantisi altındadır (15/Hicr 9). Kur'an'ın her kelimesi ve ifadesi, Allah'a aitken; rivayet edilen bütün hadislerin Hz. Peygambere aidiyeti noktasında bir garanti yoktur.

²⁵⁹ 3/Alî İmran 20; 7/Araf 62, 68.

²⁶⁰ 88/Gaşiye 21.

²⁶¹ 5/Maide 15.

²⁶² 17/İsra 15.

²⁶³ 75/Kıyame 36.

Bütün ravileri sika, bütün senetleri sahih de olsa hadis lafızları için aynı şeyi söylemek mümkün müdür?²⁶⁴ Bunun mümkün olduğunu söylemek, öteden beri gelen rivayet ilmi kriterlerine sırt çevirmek anlamına gelecektir.

Hadislerin, hem beşer sözü olması hem halife Ömer b. Abdülaziz (ö. 101/720) devrine kadar daha ziyade şifahen gelmesi nedeniyle Kur'an gibi korunması ve arı duru bir formatta bize ulaşması mümkün olmamıştır.

Malum olduğu üzere hadislerin rivayet malzemesi, hata edebilen, yanılan ve unutmaya hastalığıyla malul olan insandır. Dolayısıyla hadislerin rivayet zinciri içerisinde ilk halkayı oluşturan unsurlar ise sahabilerdir. Yer yer onların da hata yaptıkları, yanıldıkları vakidir. Kur'an yeri geldiğinde onların erdemli davranışlarını övmüş; yeri geldiğinde de hata ve yanlışlarını eleştirmekten çekinmemiştir.²⁶⁵

Daha önceden Hz. Peygamber: *“Benim adıma yalan söz söylemek, herhangi birisi adına yalan söz söylemeye benzemez. Kim, benim adıma bilerek yalan söz isnat ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın”*²⁶⁶ uyarısını yapmıştır. Buna rağmen bazı şahıslar siyasi çekişme, milliyetçilik, kabilecilik, dil; yaşadığı köy, kent ve eyaleti övmek, kendi heva ve arzularını gerçekleştirmek için hadis uydurmaktan geri durmamıştır. Bazıları ise iktidar sahiplerine yaklaşmak, fıkıh ve kelama dair görüş ve tezlerini desteklemek, güya dini hassasiyetleri adına iyilik yapmak, insanları Kur'an okumaya teşvik etmek, vaaz ve sohbetlerini süslemek amacıyla hadis uydurmuştur. Onlar, Hz. Peygamber adına yalan söz söylemenin, başkası adına yalan söz söylemeye benzemediğini ya bilememiş ya da bilmezlikten gelmişlerdir.

Mevzu hadislerin bu denli karmaşık bir hal alması sonucunda hicri I. asrın sonlarında Emevi halifesi Ömer b. Abdülaziz, söz konusu tehlikeyi bertaraf etmek için hadislerin yazılarak korunması ve bir araya toplanması için Medine valisi Ebu Bekir b. Hazm'a (ö. 120/738) hadislerin tedvinine dair bir emir göndermiştir. Ömer b. Abdülaziz'in hadis tedvinindeki en başat duyarlılığı ise ilmin kaybolması ve gizli kalması endişesidir.²⁶⁷

Hadislerin korunması ve uydurmalarından arınması noktasında İbn Şihab ez-Zühri (ö. 124/742), Said b. Cübeyr (ö. 95/714), Said b. el-Müseyyib (ö. 94/713), Şa'bî (ö. 104/722) ve Hasan el-Basrî (ö. 110/728) gibi şahsiyetler, hadis alanında önemli hizmetlerde bulunmuşlardır denilebilir.²⁶⁸

Hadislerin tedvin edilmesi, mevzu hadis uydurmayı durduramamıştır. Kalbi hastalıklı olanlar ya da hadis uydurma vahametinin bilincinde olmayanlar, bu icraatlarına

²⁶⁴ Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, DİB Yayınları, Ankara, 2011, s.160.

²⁶⁵ Daha geniş bilgi için bkz. H. Musa Bağcı, *Hadis Rivayetinde Sahabenin Kavrama ve Nakletme Sorunu* “Hadislerin Metodolojisi Açısından Sahabenin Zabtı”, İlahiyat, Ankara, 2004, s. 23–24.

²⁶⁶ Buhari, *Cenaiz* 34; Müslim, *Mukaddime* 1.

²⁶⁷ Buhari, *İlim*, 34.

²⁶⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1997, 204; Avcı, Seyit, Tabiin Neslinin Hadisteki Yeri, *SÜİFD*, sayı, 20, s. 160, 164.

devam etmişlerdir. Bu icraat, çeşitli formatlarda neredeyse her asırda süregelen ve birçok tahribata yol açmıştır denilebilir.

Bu tahribat, farkında olunmadan kişilerin zihninde gerçek dışı hayali bir din anlayışının çıkmasına sebep olmuştur. Uydurma rivayet ve haberlerin en büyük tahribatı bu noktadadır. Dolayısıyla gerçek din ve hayali din olmak üzere iki farklı din anlayışı gündeme gelmektedir. Bu durumda zihinlerde gerçek din ile hayali din çatışması yaşanmakta ve bunun neticesinde insanlarda şüphe ve tereddütler meydana gelmektedir. Mevzu rivayetler ise, gerçek dine ulaşmada ciddi manada bir engel teşkil etmektedir. İnsanların gerçek dinle kucaklaşmalarını sağlamak için önlerinde duran bu tür engellerin ortadan kaldırılması gerekir.²⁶⁹ Dolayısıyla gerçek dini, hurafe, bidat, israiliyyat, uydurma rivayet ve haberlerden, çarpık ve yanlış yorumlardan korumak ilim adamlarının tabii görevi olmalıdır.²⁷⁰

İşte muhaddisler, daha erken dönemde bu vahamet ve tahribatın farkına varmış; mevzu, maktu, hasen, merfu, mevkuf ve sahih hadisleri birbirinden arındırmaya çalışmış, bu konuda çok değerli eserler bırakmışlardır. Bu babta Muhammed b. Tahir el-Makdisî (ö. 507/1113), Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1201), Radiyyuddin Ebu'l-Fedail es-Sağani (ö. 650/1252), Firuzabadî (ö. 817/1414), Suyutî (ö. 911/1505), İbnu'l-Arrak (ö. 963/1556), Aliyyu'l-Karî (ö. 1014/1606), Şevkânî (ö. 1250/1834), el-Leknevî (ö. 1304/1886) ve Muhammed Nasiruddin Elbânî'yi (ö. 1420/1999) saymamız mümkündür.

Bu çalışmamızda özelde Şevkânî'nin kısa bir hayatını; genelde ise *el-Fevaid* adlı eserinde ele aldığı konuları, kaydettiği hadislerin sayılarını, takip ettiği metodu, adı geçen eserinin, mevzuat alanında yazılmış diğer eserlerden farklı yanlarını ve yararlandığı kaynakları söz konusu edeceğiz.

Çalışmamızda Şevkânî'nin tarihçe-i hayatına özet olarak değinmemiz yerinde olacaktır.

A. ŞEVKÂNÎ'NİN HAYATLI, EĞİTİMİ VE ESERLERİ

1. Şevkânî'nin Hayatı (1760- 1834)

Asıl adı, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlanî, es-Sananî, el-Yemenî'dir. Künyesi Ebu Abdillâh; lakabı Şeyhülislâm; meşhur olduğu isim ise İmam

²⁶⁹ Sancaklı, Saffet, *Sosyal Hayatla İlgili Hadis Meseleleri*, Medipres Matbaacılık ve Yayıncılık, Malatya, 2010, s. 376.

²⁷⁰ Sancaklı, *Sosyal Hayatla İlgili Hadis Meseleleri*, s. 345.

Şevkânî'dir. 1173/1760'da San'a'nın güneydoğusundaki Şevkan'da doğmuş, 1250/1834 tarihinde de vefat etmiştir.²⁷¹

Şevkânî, babasının desteği sayesinde bütün vaktini ilme hasredebileceği rahat bir gençlik dönemi yaşamıştır.²⁷² Kur'an-ı Kerim'i, fıkıh, fıkıh usulü, nahiv, belagat, mantık ve başka dallarda birçok metin ezberlemiştir. Onun ezberlediği eser ve metinler arasında Zeydiye fikhî alanında İmam el-Mehdî'nin *el-Ezhar* ve *Muhtasaru'l-Useyfiri*'ni, İbnü'l-Hacib'in (ö. 646/1249) *el-Kafiye* ve *eş-Şafiye*'sini, Kazvinî'nin (ö. 739/1338) *Telhis*'ini sayabiliriz.²⁷³ O, âlimlerin meclislerinde hazır bulunmuş, onlardan ders almış, hatta bu ilimlerin birçoğunda üstün seviyeye ulaşmıştır.²⁷⁴ Kendisi, genellikle ilmi taassup, taklit ve donukluktan kurtulup içtihat yapmayı teşvik eden eserlerden etkilenmiştir.²⁷⁵

Yirmi yaşında bağımsız olarak fetva vermeye başlamış, otuz yaşında taklidi terk etmiş ve kişisel içtihadıyla amel etmiştir.²⁷⁶ Zeydî bir muhitte yetişen Şevkânî, daha sonra Zeydiye mezhebini terk etmiş, herhangi bir mezhebe bağlı kalmayı bidat saymış ve içtihat kapısının kapanmadığını söylemiştir.²⁷⁷

Şevkânî, Zeydiliğin temel kitabı olan *Kitabü'l-Ezhar fi'l-Fıkhi'l-Eimmeti'l-Ethar* adlı esere *es-Seylü'l-Cerrar* adıyla bir şerh yazarak, onu birçok konuda eleştirmiştir. Onun bu tutumu, Zeydîler arasında büyük bir tepkiye neden olmuştur. Ona göre fikhî konularda taklit caiz değildir. Herkesin içtihad etmesi gerekir.²⁷⁸ Şevkânî, taklide alternatif olarak "delile ittiba"yı önermiştir ki bu, "avamın nasları anlayamayacakları" gerekçesiyle taklidin caiz görülmesine de bir cevap mahiyetindedir.²⁷⁹

Şevkânî, sürekli ilimle, tedris (ders okutma), telif (kitap yazma) ve fetva işleriyle uğraşmıştır. Kadılık makamını üstlenmiş ve bu görevini kırk sene devam ettirmiş, vefatından iki yıl önce bu görevinden ayrılmıştır. Başkadılıkta bulunduğu yıllarda Zeydî imamları ile katıldığı bazı askeri seferler hariç, San'a dışına pek çıkmamıştır.²⁸⁰

²⁷¹ Şiha, Halil Memun, *Neylu'l-Evtar Şerhu'l- Muntekal-Ahbar min Ehadis-i Seyyidi'l-Ahyar*, (Fihrist), Darü'l-Marife, Beyrut, 1998, s. 7. Bu fihrist kapsamlı hazırlanmıştır. Fihristi tanzim eden yazar, Şevkânî'nin sekiz (8) ciltlik eserini de konu edinmiştir.

²⁷² Şevkânî'nin ders halkaları o kadar yoğunlu ki günde on üç ders vermiştir. Bkz. *el-Fevaid* "Mukaddime", s. 13.

²⁷³ *el-Fevaid* "Mukaddime", s. 12.

²⁷⁴ Zehrani, Raşid b. Osman b. Ahmed, Zehrani, *İthafü'l-Nübela bi Seyri'l-Ulema*, Darü's-Samiî, Riyad, 1997, s. 280.

²⁷⁵ Hamdanî, Tarık, *Mevsuatu Beyti'l-Hikme li A'lami'l-Arab fi'l-Karneyn et-Tasi' Aşere ve'l-İşrûn*, Bağdat, 2000, c. 1, s. 480.

²⁷⁶ *el-Fevaid* "Mukaddime", s. 13; Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, II, 285. Onun fetvaları, *el-Fethu'r-Rabbani fi Fetava eş-Şevkânî* adıyla üç ciltlik bir eserde toplanmıştır. Bu eser, Ebu Musa'b Muhammed Suphi b. Hasan Hallaf tarafından tahkik edilmiş, hadislerin kaynakları verilmiş ve esere için detaylı bir indeks tanzim edilmiştir. Bkz. *Mektebetü'l-Ceyli'l-Cedid*, Sana, 2002.

²⁷⁷ Okuyucu, Nail, "Mezhebe Karşı İctihad: Şevkânî'nin İctihad Düşüncesi ve Mezhep Eleştirisi", *Divan Disiplinlerarası Çalışma Dergisi*, XV,178.

²⁷⁸ Yavuz, Adil, Şevkânî'nin Fıkıhçılığı, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, 2004, s. 266.

²⁷⁹ Okuyucu, age, s. 184.

²⁸⁰ Kaya, Eyüp Said- Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX, 22.

Şevkânî, hem Zeydî hem Sünnî geleneklerini geniş ölçüde okuduğundan ve bunların eğitimini aldığından dolayı, onu fıkıh mezheplerinden birisine büsbütün yerleştirmek zordur. Gerçekte böyle bir şey yapmak, onun bütün mezheplerin üzerinde bir müctehid olmak için ürettiği iddialarla da bir anlamda çatışmış olmaktadır. Bununla birlikte, onun Sünnî bir ehl-i hadis mensubu olduğu söylenebilir. Bir ehl-i hadis mensubu olarak, fıkıh mezheplerinden birine intisap etmeyi reddetmiş ve içtihadı savunarak taklitten şikâyet etmiştir. Keza büyük ölçüde Yemen Zeydîleri arasındaki Mutezile ile ilişkili olan akli ilimleri de reddetmiştir.²⁸¹

Şevkânî kaynak, iddia ve üslup açısından Vahhabilik'le arasında dikkat çekici paralellikler bulunmasına rağmen onu bu hareketin bir parçası olarak kabul etmek yanlış olur.²⁸² Şevkânî, müctehidin, kendisini Asr-ı saadet'te gibi görmesini ve vahye sanki ilk defa kendisi muhatap oluyormuş gibi araya hiçbir görüşü sokmamasını tavsiye etmiştir.²⁸³

Şevkânî'nin eserlerinde Zahirî düşünce akımına dair bir eğilim vardır. O, sürekli ana kaynaklara (Kur'an ve Sünnet) dönüşü teşvik etmektedir. Onun kitaplarının ruhu, Müslümanları ana kaynaklardan uzaklaştırmış olan kavramsal ve metodolojik terminolojiye sahip ilimleri tahrip etmektir. Ona göre Kur'an'dan sonra en sahih iki kitap, Buhari (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/874) sahihleridir.²⁸⁴

Şevkânî'nin, senedi sahih hadislerin zahir anlamlarıyla amel edilmesi gerektiğini benimseyip metin tenkidinden genellikle uzak durduğu anlaşılmaktadır. Zaman zaman sened tenkidine tabi tutmadan bazı zayıf rivayetlere de yer verir. İstivâ ve kürsî gibi müteşabih kelimelerin zahir manalarıyla anlaşılması gerektiği hususunda ehl-i hadis selefilüğünü benimsemiştir.²⁸⁵

Şevkânî için, usul ve furu' noktasında İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ekolüne bağlı olduğunu söyleyenler olduğu gibi²⁸⁶ İbn Teymiyye çizgisini takip etse de peygamberlerin ve salih kimselerin hem şahısları hem de salih amelleri ve dualarıyla tevessülde bulunmayı caiz görmediğini²⁸⁷ paylaşımlar da vardır. Şevkânî'nin bütün eserleri göz önünde bulundurulduğunda onun akidevi bağlamda Selefi olduğu anlaşılmaktadır.²⁸⁸

İslam ilimlerinin neredeyse bütün dallarında uzmanlaşmış, ömrünün sonlarına kadar ders verme ve kitap yazmakla²⁸⁹ meşgul olan Şevkânî, San'a kadısı iken 1250/1834 tarihinde vefat etmiş, aynı kentteki Hüzeyme mezarlığına defnedilmiştir.²⁹⁰

²⁸¹ Haykel, Bernard, *İslâm'ı Mezhepleri Yok ederek Islah Etmek: Şevkânî ve Yemen'de Onu Tenkit Eden Zeydîler*, çev. Nail Okuyucu, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 15, 2010, s. 129.

²⁸² Kaya, Eyüp Said- Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *DİA*, s. 24.

²⁸³ Kaya- Okuyucu, "Şevkânî", *DİA* s. 24.

²⁸⁴ Haykel, Bernard, *İslâm'ı Mezhepleri Yok ederek Islah Etmek: Şevkânî ve Yemen'de Onu Tenkit Eden Zeydîler*, s. 131.

²⁸⁵ Kaya- Okuyucu, "Şevkânî", *DİA*, s. 25.

²⁸⁶ Bkz. *el-Müceddidune fi'l-İslâm*, Abdülmüteal es-Saidî, Kahire, ts. s. 415.

²⁸⁷ Kaya- Okuyucu, "Şevkânî", *DİA*, s. 25.

²⁸⁸ Zehebi, *et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, II, 285.

²⁸⁹ Zehranî, *İthafu'n-Nubela bi Seyri'l-Ulema*, Daru's-Samiî, Riyad, 1997, II, 280.

Şevkânî'yi, müceddid olarak değerlendiren ilim adamları olmuştur. Örneğin Abdü'l-Hayy el-Leknevi (ö. 1264/ 1848) *Tezkiretü'r-Raşid* adlı eserinde; Muhammed Sıddık Han da (ö. 1307/1889) *Delilü't-Talib ila Ercehi'l-Metalib* 'inde, Şevkânî'yi hicri on üçüncü yüzyılın müceddidi olarak saymıştır.²⁹¹

2. Hocaları ve Öğrencileri

Şevkânî, kendi hocalarını daha çok *el-İ'lam bi'l-Meşayih el-A'lam ve't-Telamize el-Kiram* ve *İthafu'l-Ekabar bi isnadi'd-Defatir* adlı eserlerinde zikretmiştir.²⁹² Hocaları arasında öz babası Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, Abdurrahman b. Kasım el-Medainî, Ahmed b. Amir el-Haddaî, Ahmed b. Muhammed el-Harrazî, İsmail b. Hasan b. Ahmed b. Hasan, Abdullah b. İsmail en-Nehmî (ö. 1232/1816), Kasım b. Yahya el-Havlanî (ö. 1209/1794) Abdullah b. Hüseyin b. Ali b. İmam el-Mütevekkil, Hasan b. İsmail el-Mağribî (ö. 1208/1793) ve Ali b. Hadi Arheb'i (ö. 1750), Abdülkadir b. Ahmed (ö. 1207/1792), Hadi b. Hüseyin el-Karanî, Abdurrahman b. Hasan el-Ekva', Ali b. İbrahim b. Ahmed b. Amir ve Yahya b. Muhammed el-Husî'yi²⁹³ saymak mümkündür.

Öğrencilerinden ise şunları anmak gerekir: Oğlu Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, Hüseyin b. Muhsin es-Sebi el-Ensari el-Yemanî, Muhammed b. Hasan es-Sicnî, Abdülhak b. Fadl el-Hindî, Muhammed b. Nasır el-Hazimî²⁹⁴, Hasan b. Ahmed Akiş ed-Demadî, Lütfullah b. Ahmed Haccaf es-Sananî, Muhammed b. Ahmed Muşahham ve Abdurrahman b. Ahmed el-Behkelî.²⁹⁵

3. Önemli Eserlerinden Bazıları

Şevkânî'nin eserleri, özellikle onun *el-Bedru't-Tali'* ve İsmail Paşa el-Bağdadî'nin (ö. 1339/1920) *Hediyetü'l-Arifin* adlı kitaplarında zikredilmiştir.²⁹⁶

Önemli eserlerinden bazıları şunlardır:

1- *Edebü't-Taleb ve Müntehe'l-Ereb*.²⁹⁷

²⁹⁰ *el-Fevaid* "Mukaddime", s. 13.

²⁹¹ *el-Fevaid* "Mukaddime", s. 13. Ayrıca bkz. el-Mahlavî, Necib Hamid Atiyye, *Mecelletu'l-Külliyati'l-Adab*, Camiatü'l-Kahire, 1995, cilt, 55, sayı, 2, s. 489.

²⁹² *el-Fevaid* "Mukaddime", s. 13. Bu eser farklı tahkiklerle basılmıştır. Bkz. Mahmud, Kutub Ahsen, Nizamiye Maarif Dairesi Meclisi, Haydarabad 1910; Halil b. Osman el-Cebbur et-Tabii, Dar-ü İbn Hazm, Beyrut, 1999.

²⁹³ Şiha, Halil Memun, *Neylu'l-Evtar Şerhu'l- Muntekal-Ahbar min Ehadis-i Seyyidi'l-Ahyar*, "Fihrist", s. 7 *el-Fevaid*, "Mukaddime", s. 12.

²⁹⁴ Şiha, *Neylu'l-Evtar Şerhu'l- Muntekal-Ahbar min Ehadis-i Seyyidi'l-Ahyar*, "Fihrist", s. 8.

²⁹⁵ *el-Fevaid* "Mukaddime", s. 13.

²⁹⁶ *el-Fevaid* "Mukaddime", s. 14.

- 2- *et-Tühaf fî mezhebi's-Selef*²⁹⁸.
- 3- *İrşadü's-Sikat ila İttifaki's-Şerai' ala't-Tevhidi ve'l-Mead ve'n-Nebat*.²⁹⁹
- 4- *el-Edilletü'r-Resîne li Metni'd-Dureri'l-Behiyye*.³⁰⁰
- 5- *Ref'ur-Reyb Anma Yecuzu ve Ma La Yecuzu mine'l Gayb*.³⁰¹
- 6- *Şerhus-Sudûr fî Tahrim-i Rafî'l-Kubur*.³⁰²
- 7- *es-Sumûtu'z-Zehebiyye el-Haviye li'd-Dureri'l-Behiyye*.³⁰³
- 8- *ed-Duraru'l-Behiyye*³⁰⁴.
- 9- *el-Kavlü'l-Celi fî Halli Lübsi'n-Nisa-i li'l-Hulli*.³⁰⁵
- 10- *er-Resailü's-Selefiyye fî İhya-i Sünnet-i Hayri'l-Beşeriyye*.³⁰⁶
- 11- *Zikriyyatü's-Şevkânî*.³⁰⁷
- 12- *es-Seyhul-Cerrar el-Mutedaffak alâ Hadaiki'l-Ezhar*³⁰⁸.
- 13 – *ed-Dürrü'n-Nedîd fî İhlas-i Kelimetü't-Tevhîd*³⁰⁹
- 14- *Risaletü Zahrü'n-Nesrin fî Hadisi'l-Muammirin*.

²⁹⁷ Bu eserin tahkikini Muhammed Osman Hüseyin (Mektebetü'l-Kur'an, Kahire 1997) yapmıştır. Başka baskıları için bkz. Darü'l-Avde, Beyrut 1979; Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1982; thk. ve tahrîç: Yusuf Ali Bedevi-Hasan Semahi Süveydan, Darü'l-Yemame, Dimaşk, 2000.

²⁹⁸ Baskıları için bkz. el-Cemaatü'l-İslâmiyye, Medine-i Münevvere, 1980.

²⁹⁹ Bkz. Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

³⁰⁰ Thk. ve ta'lik: Muhammed Suphi Hasan Hallak; mukaddime: Abdülvehhab b. Lutfi, Darü'l-Hicre, San'a-Yemen, 1991.

³⁰¹ Thk. Muhammed b. İbrahim eş-Şeybanî, ed-Darü's-Selefiyye Kuveyt H/1400. İrşad, Davet, Fetva ve İlmi Araştırmalar Genel Merkezi yayını, Riyad, 1987.

³⁰² Bu eser, kelam ilmiyle ilgili bir eserdir. Bkz. İrşad, Davet, Fetva ve İlmi Araştırmalar Genel Merkezi yayını, Riyad, 1988.

³⁰³ Eserin thk. ve tahririni yapan: İbrahim Hasan Abdülmecid, eserin mukaddimesini ve Şevkânî'nin hayatını yazan: Kadı İsmail b. Ali el-Ekva'dır. Bkz. Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1990.

³⁰⁴ *ed-Duraru'l-Behiyye*'nin şu şerhi mevcuttur: *er-Ravdatü'n-Nediyye Şerhu'd-Dureri'l-Behiyye*, Allame Ebu Tayyib Siddîk b. Hasan, thk. ve tahrîç: Ahmed Şemseddin, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

³⁰⁵ Thk. Ahmed b. Yusuf Derviş, Muhammed b. Suud el-İslâmiyye Üniversitesi, Riyad, 2002.

³⁰⁶ Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1930; Ayrıca bkz. thk ve tahrir: Halid Abdüllatif, Darü'l-Küttabi'l-Arabi, Beyrut, H/1411.

³⁰⁷ Şevkânî'nin hatıratını konu edinen bu eser için bkz. thk. Mahmud, Salih Ramazan, Darü'l-Avde, Beyrut, 1983; Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı yayını, Aden, 1983.

³⁰⁸ Fıkıhla ilgili bir eserdir. Şevkânî'nin, bu eserini ömrünün son yıllarında telif etmiştir. Şevkânî, birçok fikhî meselede hem Hâdevî mezhebinin görüşlerini hem de farklı Sünnî mezhepleri yanlış bularak tenkit etmekte ve yerine kendi icthadlarını ikame etmektedir. Bkz. Sümeyye Onuk, "eş-Şevkânî ve es-Seylül'l-Cerrâr Adlı Eserinin Tanıtımı", *Bülten*, sayı: 74, 2010, s. 25. Ayrıca bu eserin farklı baskıları için bkz. en-Nevavi, Kasım Galib Ahmed-Mahmud Emin İslâmi İşler Yüksek Kurulu, Kahire, 1971; thk. Mahmud İbrahim Zayed, Beyrut 1985; Abdülvehhab b. İbrahim Ebu Süleyman, Kitabetu'l-Bahsi'l-İlmi, Mekke 1983; Mektebetü't-Turasi'l-İslâmi, Kahire, ts.; thk Muhammed Emin- Muhammed İbrahim Zayed- Kasım Gabis- Besyuni Raslan, 4 cilt, Mektebet-ü Dari'l-Kütübi'l- Mısırî, Kahire, ts.

³⁰⁹ Dar-ü İbn Hüzeyme, Riyad, 1994:

- 15- *Fethul-Kadîr fî Tefsîril-Kur'ani'l-Kerim*.³¹⁰
- 16- *İrşâdul-Fuhûl fî İlmi'l-Usûl*.³¹¹
- 17- *ed-Durâril-Mudiyye Şerh-u Dureri'l-Behiyye fî'l-Mesaili'l-Fıkhiyye* ³¹².
- 18- *Risaletün fî Hükmi'l İttisal bi's-Selatin* ³¹³.
- 19- *Nüzhetü'l-Ehdak fî İlmi'l-İştikak* ³¹⁴.
- 21- *el-İkdu's-Semîn fî İsbât-i Vesayet-i Emiri'l-Müminîn* ³¹⁵

Şevkânî, birçok alanda eser telif ettiği gibi hadis sahasında da eserler telif etmiştir. Onlardan bazıları şunlardır:

- 1- *Neylul-Evtar Şerhu'l-Munteka el-Ehbar min Ehadis-i Seyyidi'l-Ahyar*. Bu eser hakkında birçok çalışmalar yapılmıştır. ³¹⁶
- 2- *el-Bahsu'l-Vediyye fî Hadisi: Hubbu'd-Dünya Re'su Külli Hatâh*.
- 3- *Katru'l-Veli ala Hadisi'l-Veliyy*.³¹⁷
- 4- *Risaletü Zahrü'n-Nesrin fî Hadisi'l-Muammirin*.
- 5- *Derru's-sahâbe fî fedâili'l-karâbe ve's-sehâbe*.³¹⁸
- 6- *Tuhfetü'z-Zakirin bi Uddeti'l Hısnı'l-Hasin min Kelami Seyyidi'l-Mürselin*.³¹⁹
- 7- *Cevabun Ala Ma'na Hadis-i Ena Medinetü'l-İlmi ve Aliyyun Babuha* ³²⁰
- 8- *İthafü'l-Ekabir*.³²¹

³¹⁰ Mektebetü'r-Riyad el-Hadise, Riyad, 1983; eserin tahkik ve tahriri için bkz. Dr. Abdurrahman Umeyre, Darü'l-Vefa, Mısır 1997; Darü'l-Marife, Beyrut, 1985.

³¹¹ İslâmî Araştırmalar ve Etütler Merkezi yayını, Mekke, 1997.

³¹² Bu eser, Muhammed Suphi Hasan Hallaf tarafından tahkik ve tahriri yapılarak (Mektebetü'l-İrşad, Sana/Yemen 1993) yayınlanmıştır. Ayrıca bkz. Darü'l-Furkan, Riyad 1996; Mektebet-ü Tûrasi'l-İslâmî, Kahire 1986. Başka baskıları için bkz. Muhammed b. Abdülaziz el-Hudayri, Darü'n-Neşri'l-Düveli, Riyad, 1996.

³¹³ Şiha, age, s. 9–11.

³¹⁴ Thk. ve ta'lik: Şerif Abdülkerim Neccar, Dar-ü Ammar, Amman, 2004.

³¹⁵ İdaretü't-Tibaati'l-Münire, Kahire, H/1348.

³¹⁶ Bkz. Muhammed b. Raşid, *Tenvir-u Evla'l-Ebsar bi Tertib-i Ehadis-i Neyli'l-Evtar*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993; Bulak, Kahire H/1295; thk. Taha Abdurrauf Sa'd- Muhammed Mustafa el-Heravi, Mektebtü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, Kahire, H/1398; Darü'l-Fikr, Beyrut 1982; Darü'l-Ceyl, Beyrut, H/1393; el-Matbaat-ü Osmaniye el-Mısriyye, Kahire, H/1357; el-Halebî, Kahire, H/1391; Ensarü's-Sünneti'l-Muhammediyye, Lahor, 1400; Darü'l-İfta, Riyad, H/1402. Bkz. *Bustanü'l-Ahbar Muhtasar-u Neyli'l-Evtar*, şerh: Faysal b. Abdülaziz Al Mübarek, el-Matbaatü's-Selefiyye, Kahire H/1374; İrşad, Davet, Fetva ve İlmi Araştırmalar Genel Merkezi yayını, Riyad, 1982.

³¹⁷ Yayınlayan: İbrahim b. İbrahim Hilal, Darü'l-Kütübi'l-Hadise, Kahire, 1968.

³¹⁸ Thk. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî, Dimaşk, 1984.

³¹⁹ Mektebetü'l-Mütenebbi, Kahire, H/1403; Mektebet-ü Mustafa el-Halebî, Kahire, H/1386; Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1390; Darü'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, H/1400.

³²⁰ Thk. ve ta'lik: Muhammed Suphi Hasan Hallak, Darü'l-Hicre, San'a, 1990.

9- *İrşadü'l-Gabi ila Mezheb-i Ehli'l-Beyt fi Sahbi'n-Nebi*.³²²

Şevkânî'nin bazı önemli eserlerini vurguladıktan sonra onun yararlandığı kaynakları, ele aldığı konuları, o konulara ilişkin hadis sayılarını ve eserinde takip ettiği metodu izah etmeye çalışacağız.

B. ŞEVKÂNÎ'NİN el-FEVAİD'DE YARARLANDIĞI KAYNAKLAR, ELE ALDIĞI KONULAR VE TAKİP ETTİĞİ METOT

el-Fevaid, Şevkânî'nin hadis alanında kaleme aldığı çok önemli eserlerindendir. Bu eser; itikat, namaz, oruç, hac, nikâh, muamelat, yiyecek-içecek, giyim kuşam, cihat, Hz. Peygamber ve sahabilerin fazileti gibi konularda uydurulan hadislerin analiz ve kritiğini yapmaktadır.

Söz konusu eserini 1248/1832'de kaleme alan Şevkânî, mevzu hadis alanında daha önce yazılan eserlerden de yararlanmışır.³²³

Kronolojik bağlamda son dönemlerde yazılması ve kendisinden önce *mevzuat* alanında telif edilen eserlerden de yararlanması dolayısıyla Şevkânî'nin bu eseri, oldukça önemi haizdir.

1. Şevkânî'nin el-Fevaid'de Yararlandığı Kaynaklar

Çalışmamıza esas aldığımız Şevkânî'nin *el-Fevaid* adlı eseri, kitabın aslı ile bazı sahabilerin isimlerine göre tanzim edilen fihristle birlikte beş yüz on sekiz (518) sayfadan ibarettir. Mukaddime ve müellifin hayatını içeren on altı (16) sayfayı da eklediğimizde toplam beş yüz otuz dört (534) sayfaya balığ olmaktadır.

Müellif Şevkânî, eserine besmele, hamdele, salvele ve Ehl-i beyte salât-ü selam ile başladıktan sonra müminin hayatında hadislerin önemini ve mevzu hadislerin müminlere verdiği zarar ve tehlikelerden söz etmiştir.³²⁴ Şevkânî, eserinin başında harmanlayıp yararlandığı kaynakları da zikretmiştir. O kaynakların bir kısmı, kezzab/yalancı ve zayıf ravileri; bir kısmı ise mevzu hadisleri ele alan çalışmalardır.³²⁵

³²¹ Bu eser, Usul-u hadise dairdir. Bkz. Tashih: Kutub, Ahsen Mahmud, Dairetü'l-Maarifî'l-Osmaniyye, Haydarabad, 1910.

³²² Thk. ve tahriç: Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasan b. Mahmud, Darü'l-Menar, Riyad H/1413.

³²³ Bkz. *el-Fevaid*, s. 512. Ayrıca bkz. Kaya- Okuyucu, "Şevkânî", *DİA*, s. 27.

³²⁴ İbn Hibban, Darekutnî, Tarihü'l-Hatib, Hakim, Kamil b. Adiyy, Mizanü'z-Zehebî; İbnü'l-Cevzî, Sağanî, Cevzekanî ve Kazvinî'nin mevzuatları; Sahavî'nin *Mekasid*'i ve Suyutî'nin *el-Leali*'si bunlardan bir kaçıdır. Bkz. *el-Fevaid*, s. 3-4.

³²⁵ *el-Fevaid*, s. 3.

Onun yararlandığı kaynakları, kronolojik olarak sıralamayı uygun görüyoruz.

1- Ukaylî, Ömer (ö. 322/934): *ed-Duafâü'l-Kebîr*.

2- el-Ezdî, Ebû Zekerîyyâ (Ebû Zekve) Yezîd b. Muhammed b. İyâs el-Mevsîlî (ö. 334/946) *Kitâb-ü Tabakâti'l-Muhaddisin*.

3- İbn Hibbân, Ebû Hatim Muhammed b. (ö. 354/965): *Kitâb-ü Ma'rifeti'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddişîn ve'Du'afâ ve'l-Metrûkîn*.

4- İbn Adîy, Abdullah b. Muhammed b. Mübarek el-Cürcânî (ö. 365/976), *el-Kâmil fî Ma'rifeti'd-Du'afâ*.

5- Dârekutnî, Ali b. ömer (ö 385/ 995), *Kitâbü'l-Efrad*.

6- el-Hâkim, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nîsâbü'rî (ö. 405/1014): *Tarih-u Nisabur*.³²⁶

7- Hatib el-Bağdadî, Ebu Bekir Ahmed b. Ali (ö. 463/1071): *Tarih-u Bağdad*.

8- İbnü'l-Cevzî, Ebül-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201): *el-Mevzuat Mine'l-Ehâdisi'l-Merfuât*.

9- el-Cuzekanî, Ebu Abdillâh Hüseyin b. İbrahim b. Hüseyin (ö. 543/1245): *Kitabu'l-Mevzuat*.

10- es-Sağânî, Radiyuddîn Ebu'l-Fedail el-Hüseyin b. Muhammed (ö. 650/1252): *el-Mevzuat*.

11- Zehebî, Muhammed b. Ahmed (ö. 748/ 1347) *Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Rical*.

12- el-Kazvînî, Ebu Hafs Sirâcuddîn Ömer b. Ali b. Ömer (ö. 750/1349): *Mevzuat*.

13- el-İrâkî, Hafız Zeyneddin Ebü'l-Fadl Abdurrahim b. Hüseyin (ö. 806/1404): *Tahricu'l-İhya*.

14- el-Firuzabadî, Muhammed b. Yakub b. Muhammed (ö. 817/1415): *Muhtasar*.

15- es-Sehavî, Muhammed b. Abdurrahman (ö. 902/.1496): *el-Mekasidu'l-Hasane fî Beyani Kesirin mine'l Ehadisi'l-Müştehra ale'l-Elsine*

16- es-Suyutî, Celâleddin Ebü'l-Fazl Abdurrahman b. Kemaleddin Ebi Bekr (ö. 911/1505): a- *el-Leali'l-Masnua Fi'l-Ehadisi'l-Mavzua*. b- *ez-Zeyl Ala Mevzuat-i İbnü'l-Cevzî*. C- *el-Vecîz*.

17- İbnu'd-Deyba', Abdurrahman b. Ali (ö. 944/1537): *Temyîzu't-Tayyib*

18- Fettenî, Muhammed b. Tahir b. Ali: (ö. 986/1578): *Tezkiretu'l-Mevzuat fî'l-*

³²⁶ Şevkânî, Hâkim'in "Tarih" ve "el-Müstedrek" adlı eserlerinden de yararlanmıştı. Bkz. age, s. 63, 66.

Ehadisi'l-Merfuat.³²⁷

Şevkânî, daha sonra şunu söylemektedir: “Ben, Allah’ın izniyle bu kitabımı yukarıda saydığım mevzuatla ilgili eserlerden seçtim”³²⁸ Şevkânî, yararlandığı müellifleri ve eserlerini vurguladıktan sonra cerh, tadil, teracüm, tahriçle ilgili kitaplarda ve diğer yazarların kitaplarında gördüğü mevzu hadislerle de yer verdiğini kaydetmektedir.³²⁹ O, ayrıca şunu da eklemektedir: “Yanında bu kitap bulunan kimse, sanki mevzuat alanında yazılmış bütün kitapları yanında bulundurmaktadır.”³³⁰

Şevkânî’nin öğrencisi muhakkik Muhammed b. Ahmed eş-Şatibî şu notu düşmüştür: “Hocamız Şevkânî’nin eserinin istinsahı, 14 Cemadiye’l-ula, 1248/1832 tarihinde Pazartesi sabahında bitmiştir.”³³¹

2. “*el-Fevaid*”deki Konular ve Hadis Sayıları

Müellif, oldukça kısa tuttuğu mukaddimesinin bir yerinde şu açıklamayı yapmıştır: “Bablarına göre fıkıh konularını öne aldım, sonra diğer konuları seçtim. Bilahare Raşit halifelerin ve diğer sahabilerin menakıbını; ardından çeşitli konuları, mevzuatla ilgili bazı kitapları, mevzu hadis uydurmada meşhur kişileri ve hadis uydurma nedenlerini, Kur’an’ın fazileti ve tefsir ile ilgili babları zikrettim. *Kur’an’ın Fazileti* babından sonra ise tefsirle ilgili mevzuatı ele aldım.”³³²

Şevkânî’nin *Mevzuat*’ı on yedi (17) bölümden oluşmaktadır. Her bölüm ise alt konulara/bablara ayrılmaktadır. Eserin ana bölümleri ve içerdikleri hadis sayıları şu şekildedir:

³²⁷ Bkz. *el-Fevaid*, s. 3–4.

³²⁸ *el-Fevaid*, s. 3–4.

³²⁹ Eserinin farklı sayfalarında şu kaynaklardan da yararlandığını rahatlıkla görebiliyoruz: Bkz. Abdürrezzak, b. Hemâm b. Nâfi' (ö. 211/827) *el-Musannef* (s. 104); Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) *Müsned* (s. 149); Taberânî, Süleyman bin Ahmed b. Eyyub (ö. 360/970) *el-Mu'cemu'l-Evsat* (s. 223); Beyhaki, Ahmed b. Hüseyin, (ö. 458/1066) *Şuabu'l-İman* (s. 109); İbn Abdilberr, Ebu Ömer Cemalüddin Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed (ö. 463/1071) *Et-Temhid Lima fi'l-Muvatta* (s. 63); Makdisî, Muhammed b. Tahir b. Ali (ö. 507/1113) *el-Ehâdisu'l-Muhtara* (s. 140); Deylemî, Şehredar b. Şiruye (ö. 558/1163) *Müsnedü'l-Firdevs* (s. 19); İbn Asakir, Ali b. Hasan b. Hibetullah (ö. 571/1176) *et-Tarih* (s. 198); İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdilhalim (ö. 728/1328) *er-Risale fi Ehadisi'l-Mevzua* (s. 118) ve İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449) *el-Amalî*, (s. 34), *el-Metalibu'l-Aliyye* (s. 120), *Tahrir-u Ehadisi'r-Rafî* (s. 488) ve *el-Etraf* (s. 489).

³³⁰ *el-Fevaid*, s. 4.

³³¹ Bkz. *el-Fevaid*, s. 512. El yazmanın istinsahını yapan şahıs ise şunu kaydetmektedir: “Şevkânî’nin öğrencisi Muhammed b. Ahmed eş-Şatibî tarafından yazılan eseri, olduğu gibi aktarmaya çalıştık, bu konuda oldukça duyarlı davrandık; onu ne azalttık, ne fazlalaştırdık. Aslına bağlı kaldık ama okunması mümkün olmayan kelimelerin yerlerini ise beyaz/boş bıraktık. Eserin aktarılış tarihi, Hicri 1376, 15 Zilkade, Perşembe günüdür.” Bkz. *el-Fevaid*, s. 512.

³³² *el-Fevaid*, s. 5.

1- *Kitabu't-Taharet* (Temizlik). Bu bölümde abdest ve gusül boy abdestine dair hadisler ele alınmıştır. Kırk (40) hadisi ihtiva etmektedir.³³³

2- *Kitabu's-Salât* (Namaz). Bu bölüm Cuma namazı, vitir, belli gün, hafta ve aylarda kılınan namazlar, tevbe, işrak, revatib, gayr-ı revatib, tesbih, kuşluk gibi nafîle namazlara dair rivayet edilen mevzu hadisleri içermektedir. Yüz otuz bir (131) hadisi ele almaktadır.³³⁴

3- *Kitabu's-Sadaka* (Zekât, infak, sadaka). Bu bölüm farz, nafîle sadakaları; hediye ve ziyafet amaçlı infak ve sadakalar hakkında rivayet edilmiş mevzuatı ele almaktadır. Yetmiş altı (76) hadisten oluşmaktadır.³³⁵

4- *Kitabu's-Siyam* (Oruç). Bu bölüm, oruç ibadetiyle alakalı çeşitli mevzu hadisleri ele almaktadır. Kırk iki (42) hadisi içermektedir.³³⁶

5- *Kitabu'l-Hacc*. Bu bölüm, haccın menasiki (Tavaf, sa'y, Arafat, şeytan taşlama, Kâbe, Safa ve Merve tepeleri vb) hakkında rivayet edilmiş gayr-ı sahih hadisleri ihtiva etmektedir. Otuz altı hadistir (36).³³⁷

6- *Kitabu'n-Nikâh*. Nikâh/evlenme konusundaki mevzuatı ele alan bir bölümdür. Yetmiş dört (74) hadistir.³³⁸

7- *Kitabu't-Talak*. Boşama ve boşanma fıkhiyla alakalı hadisleri ihtiva eden bir bölümdür. Sadece üç (3) hadisten ibarettir.³³⁹

8- *Kitabu'l-Muamelat*. Bu bölüm ticaret, alış veriş hukukuyla ilgili hadisleri ihtiva etmektedir; elli dört (54) hadisi ele almaktadır.³⁴⁰

9- *Kitabu'l-Et'ime ve'l-Eşribe*. Yiyecekler ve içeceklerden söz eden bu bölüm, yetmiş altı (76) hadisten oluşmaktadır.³⁴¹

10- *Kitabu'l-Libas*. Giyecekler hakkındadır. Yirmi beş (25) hadisi içermektedir.³⁴²

11- *Kitabu'l Kada* (Yargı). Hukuki olaylarla ilgili hadisleri kapsamaktadır. Sadece yedi (7) hadisi ele almaktadır.³⁴³

12- *Kitabu'l-Hudud* (Ceza hukuku). Cezalarla ilgili hadisleri içeren bir bölümdür. Otuz (30) hadisten ibarettir.³⁴⁴

³³³ el-Fevaid, s. 6.

³³⁴ el-Fevaid, s. 15- 59.

³³⁵ el-Fevaid, s. 66- 86.

³³⁶ el-Fevaid, s. 87- 101.

³³⁷ el-Fevaid, s. 102- 118.

³³⁸ el-Fevaid, s. 119- 138.

³³⁹ el-Fevaid, s. 139.

³⁴⁰ el-Fevaid, s. 140-154.

³⁴¹ el-Fevaid, s. 155- 186.

³⁴² el-Fevaid, s. 187-199.

³⁴³ el-Fevaid, s. 200- 201.

13- *Kitabu'l-Cihad* (Savaş hukuku). Savaşla ilgili konuları, zalim emir ve idarecilerle ilgili olup otuz dört (34) hadisten ibarettir.³⁴⁵

14- *Kitabu'ül-Edeb* (Edeb, terbiye, ahlak konuları). Bu bölümde edeb, terbiye, zühd, tıp ve hastaları ziyaret etme gibi adab-ı muaşeretler söz konusu edilmektedir. Yirmi üç (23) hadisi kapsamaktadır.³⁴⁶

15- *Kitabu'l-Fedail* (Faziletler konusu). Bu bölümde Kur'an, Hz. Peygamber, dört Raşit halife, Ehl-i Beyt, yer ve zamanların faziletleri, aylara bağlı bazı dua ve ibadetler, bazı sahabiler (Hz. Fatıma, Hz. Aişe, Ammar b. Yasir, Abdurrahman b. Avf, Abbas b. Abdilmuttalip vs.) ile sair insanların üstünlüklerine dair hadisler mevcuttur. Bu bölümdeki hadisler, kabarık olup üç yüz altı (306) civarındadır.³⁴⁷

Faziletler (*Fedail*) bölümündeki hadislerin büyük bir yer kaplaması, mevzu hadislerin daha çok, hangi konuda ve ne amaçla uydurulduğu gerçeğini de bize açıklamaktadır.

16- *Kitabu's-Sıfat* (insan, melek, cin ve yerlerin bazı özellikleri). Bu bölümde ise yirmi altı (26) hadis vardır.³⁴⁸

17- *Kitabu'l-İman* (İnanç konuları). Kitap/bölüm başlığı altında verilen bu son konuda on iki (12) hadis vardır.³⁴⁹

Şevkânî, adı geçen konuların dışında herhangi bir bab adını zikretmeden, müteferrik şekilde yüz otuz beş (135) hadisi kitabına almıştır.³⁵⁰

Şevkânî'nin esas aldığımız *Mevzuat* kitabı, toplam olarak bin yüz otuz (1130) hadisi ihtiva etmektedir.

Burada dikkatimizi çeken en önemli noktalardan biri de şudur: Şevkânî, kendisinden önce mevzu hadisler hakkında eser veren yazarların, bir nevi teamül haline getirdikleri konu tertiplerine pek riayet etmemiştir. O, kendine has bir metot uygulamış, dolayısıyla teamül haline gelen usulün dışına çıkmıştır.

Bu noktanın daha anlaşılması açısından, burada İbn'ül-Cevzî (ö. 597/1201) ile Suyutî'nin (ö. 911/1505) eserlerinden birkaç örnek verip bir mukayese yapmamız yerinde olacaktır.

İbnü'l Cevzî'nin birinci cildindeki konuların sıralaması şu şekildedir:

1- *Kitabu't-Tevhid* (I/105).

³⁴⁴ *el-Fevaid*, s. 202–207.

³⁴⁵ *el-Fevaid*, s. 208–211.

³⁴⁶ *el-Fevaid*, s. 216–271.

³⁴⁷ *el-Fevaid*, s. 272–440.

³⁴⁸ *el-Fevaid*, s. 441–451.

³⁴⁹ *el-Fevaid*, s. 452–455.

³⁵⁰ Bkz. *el-Fevaid*, s. 456 ve sonrası.

2- *Kitabü'l-İman* (I/128).

3- *Kitabü'l-Mübtede* (I/139).

4- *Kitabü Zikr-i Cemaati'l-Enbiya* (I/190).

5- *Kitabü'l-İlm* (I/215).

6- *Kitabü's-Sünnet-i ve Zemmi'l-Bid'a* (I/267).

7- *Kitabü'l-Fedail* (I/279).³⁵¹

Suyutî'nin ise bir bakıma İbnü'l Cevzî'nin yöntemini takip ettiğini söylemek mümkündür. İşte Suyutî'nin sıralaması:

1- *Kitabu't-Tevhid* (I/3).

2- *Kitabü'l-İman* (I/33).

3- *Kitabü'l-Mübtede* (I/45).

4- *Kitabü Zikr-i Cemaati'l-Enbiya* (I/162).

5- *Kitabü'l-İlm* (I/193).

6- *Kitabü'l-Fedail* (I/226).

7- *Kitabü's-Sünnet* (I/248).³⁵²

Dikkat edilirse her iki müellife ait eserlerin birinci ciltlerindeki konu başlıkları neredeyse aynıdır. Sıra numaraları da bir paralellik arz etmektedir.

3. Şevkânî'nin *el-Fevaid*'de Takip Ettiği Metot

Şevkânî, daha sonra gelen âlimlerden olduğundan, ilmi açıdan daha şanslıdır denilebilir. Çünkü o, kendisine kadar gelen hadis malzemelerinden oldukça yararlanmıştır.

O, daha önce yazılmış mevzuat kitaplarından başka, cerh ve ta'dil kitaplarından yararlanmış ve hadislerin ravilerinin hal tercümelerini tahkik etmiştir.³⁵³

³⁵¹ Ebu'l-Ferec, İbnü'l Cevzî, *Kitabü'l-Mevzuat*. I-III, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Darü'l-Fikr, 2. Bsm. Beyrut, 1983.

³⁵² Bkz. Suyutî, Ebül Fadl Celaleddin Abdurrahman b. Muhammed, *el-Leali'l-Masnua fi'l-Ehadisi'l-Mavzua*, I-II, Darü'l-Marife, Beyrut, 1983. Her iki müellife (İbnü'l Cevzî ve Suyutî) ait eserlerin geri kalan kısımlarında da konu başlıkları birbiriyle örtüşmektedir. Birbiriyle paralellik arz eden birkaç konu başlığı şunlardır: *Kitabu't-Taharet*, *Kitabu's-Salât*, *Kitabu's-Sadaka*, *Kitabu's-Siyam*, *Kitabu'l-Hacc* vs. Daha geniş bilgi için adı geçen iki eseri karşılaştırınız.

Müellif Şevkânî, eserinde takip ettiği metoda dair şu açıklamayı yapmıştır: “Şayet hadis uyduran kimse, hadisin merfu olduğunu iddia ediyorsa, onun hadis hakkındaki hükmünü özet halinde açıklamakla iktifa ettim. Böyle değil de hadisi bir sahabiye ya da daha sonraki bir kişiye nispet ediyorsa, onun kime ait olduğunu araştırıp göstermeye çalıştım. Ardından mevzu hadisi, kitaplarına alan cerh, tadil ve tarih yazarlarının; bunlarda da bulunmuyorsa mevzuat sahiplerinden o sözü eserlerine alanlarının isimlerini vurguladım.”³⁵⁴

Şevkânî’nin Mevzuat’ında metodolojik bağlamda tespit ettiğimiz bazı noktaları şu şekilde özetlememiz mümkündür:

1- Şevkânî, konuları sıralamada İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1201) ve Suyutî (ö. 911/1505) gibi seleflerinden ayrılmış, eserinin ilk bölümlerini, fıkıh konularından seçmiştir. Bu açıdan Şevkânî, kendine has bir metot uygulamıştır. O, bu konuda şu açıklamayı yapmıştır: “Kitabımda, öncelikle fikhî konulara dair mevzu hadisleri; daha sonra ise diğer konulara ilişkin uydurma hadisleri yazdım. Ardından hadis uydurmada meşhur kişilere ve hadis uydurma nedenlerini söz konusu ettim. Son olarak ise tefsirlerde Kur’an’ın faziletlerine dair uydurulan hadisleri zikrettim.”³⁵⁵

2- Şevkânî, her iki mevzuatın sahiplerine göre hadislerin kritiğini daha kısa tutmuş; bu nedenle eserini okuyan kimseyi bıktırmama adına daha *bilimsel bir ölçüt* koymuştur denilebilir. Bu konuda şu örnekleri verebiliriz:

I- “*Helâda abdest almayın! Çünkü müminin abdesti, iyilikleriyle birlikte tartılacaktır.*”

Tezkire’de şöyle denilmiştir: Bu hadisi, Yahya b. Anbese uydurmuştur.³⁵⁶

II- “*Namaza kalktığınızda terlik/nalın giyiniz.*”

İbn Adiy, Muaz’dan merfu olarak rivayet etmiştir. Hadisin isnadında mevzu hadis uydurma konusunda sabıkalı Muhammed b. Haccac el-Lahmî vardır.³⁵⁷

III- “*Kim, pazartesi gecesi her rekâtında yirmi kez İhlâs suresini okuyarak altı rekât namaz kılarsa...*”

Bu hadis mevzudur.³⁵⁸

³⁵³ el-Fevaid, s. 4.

³⁵⁴ el-Fevaid, s. 4. Şevkânî, mevzu hadisler konusunda duyarlı davranmasına rağmen, bu konuda tenkit edilmekten de kurtulamamıştır. Mesela Zehebî, Şevkânî’nin, *Fethü’l-Kadir* adlı tefsirinde Maide suresinin 55 ve 67. ayetlerini tefsir ederken, Şia’nın dilinde dönüp dolaşan zayıf ve mevzu hadisleri rivayet etmekten kendini koruyamadığını belirtmektedir. Bkz. *et-Tefsir ve’l-Müfessirûn*, II, 288.

³⁵⁵ el-Fevaid, s. 5.

³⁵⁶ el-Fevaid, s. 13.

³⁵⁷ el-Fevaid, s. 23.

³⁵⁸ el-Fevaid, s. 45.

IV- “Her kim hacca giden bir kimseyle kırk adım atarak onu yolcular, kucaklar ve vedalaşırsa, ondan daha ayrılmadan günahları bağışlanır”

Bu isnadın zincirinde hadis uyduran ravi vardır.³⁵⁹

Dikkat edilirse Şevkânî, yukarıdaki hadisin mevzuğu konusunda çok emin olduğundan senetteki raviyi zikretmeyi bile gerekli görmemiştir.

V- “Hüsn-ü hat ile uğraşınız; çünkü bu meslek, rızık kazanma anahtarlarından”

Sağânî, bu hadisin mevzu olduğunu söylemiştir.³⁶⁰

VI- “Münafiğin alameti, elbisesinin uzun olmasıdır.”

Bu hadis mevzudur.³⁶¹

VII- “İnsanlar, idarecilerinin dini üzerindedirler.”

Mekasîd sahibi: “Ben, bu sözü hadis olarak bilmiyorum” demiştir.³⁶² Burada Şevkânî, *Mekasîd*’in müellifine katılmakta, onu onaylamaktadır.

3- Müellif Şevkânî, hadislerin kritiğini yaparken kimi zaman yazarla birlikte eser adını vermiş, kimi zaman ise sadece yazar veya eser adını vermekle yetinmiştir. Mesela bazı yerlerde Zehebî (ö. 748/1348): “*Mizan*’da şöyle demiştir”³⁶³; Firuzabadî (ö. 817/1414) “*Muhtasar*’da şunu kaydetmiştir”³⁶⁴ kaydını düşerken; bazı yerlerde de “Nevevî (ö. 817/1414) ya da Sağânî (ö. 650/1252) şöyle demiştir”³⁶⁵ veya “*Zeyl ve Muhtasar*’da şöyle denilmiştir”³⁶⁶ ifadelerini vurgulamıştır.

4- Şevkânî, hadisleri ele alırken yer yer “Bu hadisin rivayet zincirinde metruk, kezzab olan falan kişi vardır.” demektedir. Örneğin, “Namaz kılıp da namazında müminlere dua etmeyen kimsenin namazı eksiktir.” rivayetinde metruk olan *Nuh b. Zekvan* olduğunu söylemektedir.³⁶⁷ Başka bir yerde ise “Bu hadisin senedinde, Enes’ten mevzu hadis rivayet eden *Dinar* adlı bir adam vardır” demektedir.³⁶⁸

5- Şevkânî, eserinin bazı yerlerinde açıklayıcı ara bilgiler vermiştir. Mesela İbn Hanbel’in (ö.241/855): “Megazî, melahim ve tefsir kitaplarının aslı/gerçekliği yoktur”

³⁵⁹ *el-Fevaid*, s. 111.

³⁶⁰ *el-Fevaid*, s. 147.

³⁶¹ *el-Fevaid*, s. 193.

³⁶² *el-Fevaid*, s. 210.

³⁶³ *el-Fevaid*, s. 7.

³⁶⁴ *el-Fevaid*, s. 11.

³⁶⁵ *el-Fevaid*, s. 13,147.

³⁶⁶ *el-Fevaid*, s. 28, 145.

³⁶⁷ *el-Fevaid*, s. 28.

³⁶⁸ *el-Fevaid*, s. 144. Şevkânî, kimi zaman ise hadis için hiçbir açıklama yapmamıştır. Örneğin “Gurbette ölmek, şehadettir” sözü için sadece: “Bunun senedinde güvenilir olmayan iki kişi vardır” demekle yetinmiştir. Bkz. age, s. 268, 383. Şevkânî, bazen de hiçbir kaynak göstermeden “Bu, mevzudur” veya “Bunun senedinde yalancı birisi vardır” demiştir. Bkz. age, s. 167, 188, 193, 197, 199, 205, 214, 276, 277, 284, 285, 390, 395, 403, 508.

şeklindeki yargısı buna bir örnek olarak verilebilir.³⁶⁹ Şevkânî, aynı zamanda İbn Hanbel'in: "Kelbî'nin tefsiri, başından sonuna kadar yalandır ve ondaki bilgilere itibar etmek helal değildir" şeklindeki görüşüne de katılmaktadır.³⁷⁰

Şevkânî, eserinin başka bir yerinde ise okuyana şu bilgiyi aktarmaktadır: "İbn Abbas'a isnat edilen tefsire güvenilmez. Çünkü o tefsir, Kelbî, Süddî ve Mukatil gibi yalancılar aracılığıyla rivayet edilen bir tefsirdir. Sa'lebî (ö. 427/1035), Vahidî (ö. 468/1076) ve Zemahşerî (ö. 538 1144) gibi müfessirlere gelince onlar, tefsirlerinde mevzu hadis rivayet etmişlerdir. Onların tefsir konusunda seleften rivayet ettikleri hadislere güvenilmez. Şayet onlar, Hz. Peygamber adına uydurulan sözleri anlayamıyorlar ise başkaları adına uydurulacak sözleri nasıl anlayabilecekler?" şeklinde bir yorumda bulunmaktadır.³⁷¹

6- Şevkânî, eserinin *Menakıb* başlıklı bölümünde ilkin Hz. Peygamber, sonra sırasıyla Dört Raşit Halife, daha sonra ise Hz. Fatıma, Hz. Aişe, Ammar b. Yasir ve diğer sahabiler hakkında rivayet edilen zayıf ve mevzu hadisleri ele almaktadır. Şevkânî, bu noktada seleflerinin metodunu takip etmiştir diyebiliriz.³⁷²

7- Şevkânî, bir başlıkta Hz. Peygambere mevzu hadis isnat eden bazı kişilerin adını vermektedir. Vehb b. Vehb el-Kadî (200/816), Muhammed b. Saib el-Kelbî (ö. 146/763), Muhammed b. Said eş-Şamî el-Maslub, Ebu Davud en-Nehaî, İshak b. Nuceyh el-Malatî, Giyas b. İbrahim (ö. Hicri III. yy.), Muğire b. Said el-Kufî (ö. 120/737), Ahmed b. Abdillah el-Cubyarî, Memun b. Ahmed (ö. 250/864), Muhammed b. Ukkâşe el-Kirmanî (ö. 225/839), Muhammed b. Kasım et-Taykanî (ö. 266/880) ve Muhammed b. Ziyad el-Yeşkurî onlardan bir kaçıdır. Medine'de İbn Ebi Yahya (ö. 184/800); Bağdat'ta Vakidî (ö. 207/823); Horasan'da Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) ve Şam'da ise Muhammed b. Said el-Maslûb'u saymak mümkündür.³⁷³

8- Şevkânî, sahabe adına hadis uyduran yalancılardan da söz etmektedir. Onun, bu konuda verdiği bilgiler, eserinin başından daha çok, sonlarına doğru vermesi de kendisine özgü bir metot olarak algılanabilir. Hadis uyduranlardan bazıları şunlardır: Mektebe b. Melkân el-Harezmî (ö. 140/757)³⁷⁴, Serbatak (ö. 336/947)³⁷⁵, Cübeyr b. el-Haris, Reten el-

³⁶⁹ *el-Fevaid*, s. 315.

³⁷⁰ *el-Fevaid*, s. 316.

³⁷¹ Bkz. *el-Fevaid*, s. 316. Şevkânî'nin, Zemahşerî tefsirindeki hadisler için "mevzudur" yargısını kabul etmesi, onun dengeli, vasat ve insaflı olduğunun bir kanıtı olsa gerek. Çünkü Şevkânî'nin, içinde yetiştiği toplum ile Zemahşerî'nin hassasiyetleri arasında güçlü bir ortak bağ ve paydalar bulunmaktadır; akidevî bağlamda Mutezile ile Şia arasındaki düşünce yakınlığı gibi.

³⁷² *el-Fevaid*, s. 320- 421.

³⁷³ Bkz. *el-Fevaid*, s. 426.

³⁷⁴ Bu adam, Hz. Peygamber'in yanında yirmi dört savaşa katıldığını iddia etmiştir. Darekutni (ö. 385/995) İbn Hacer Askalani (ö. 852/1448) ve başka muhaddisler, Mektebe'nin yalancı olduğunu söylemişlerdir. İbnü'l-Cevzi ise *Camiü'l-Mesnid* adlı eserinde "Hayret edilecek nokta şu ki Mektebe, hicri üç yüz yılından biraz sonra Harezm emirliği yapmış bir kimsedir" bilgisini vermektedir. Bkz. *el-Fevaid*, s. 421.

³⁷⁵ Bu adam ise Hz. Peygamber'i bir kez Mekke'de bir kez de Medine'de gördüğünü iddia etmiştir. Zehebî, bu kişinin yalancı olduğunu kaydetmektedir. *el-Fevaid*, s. 421.

Hindî (632/1235),³⁷⁶ Muammer b. Şüreyk,³⁷⁷ Kays b. Temim et-Tai el-Geylanî,³⁷⁸ Osman b. Hattab Ebi Amr,³⁷⁹ Ali b. Osman b. Hattab³⁸⁰ ve Cafer b. Nastur er-Rumî (ö. 350/961).³⁸¹ Bunlar, Hz. Peygamber ve sahabilerle görüşmedikleri halde onlarla görüştiklerini iddia eden kişilerdir.³⁸²

9- Şevkânî, eserinde Irak, Mekke, Medine, Beytü'l-Makdis, San'a, Şam, Horasan, İskenderiye, Kazvin, Merv ve Askalan gibi yerleşim birimleri hakkında rivayet edilen mevzu hadisleri de söz konusu etmiştir.³⁸³ Bu konuya dair iki üç örnek vermekle yetineceğiz:

a- “İşyan ve tuğyan, Şam diyarındadır” Bu hadis, sahih değildir, isnadında metruk bir ravi vardır.³⁸⁴

b- “İblis, Irak’a girerek orada def-i hacetini yaptı..” Bu hadisin ravi zincirinde İbn Vehb’in kardeşi Ahmed b. Abdurrahman bulunmaktadır. İbnü'l-Cevzi “Ahmed yalancının biridir” derken Suyutî “Hayır, o sika güvenilir bir ravidir” demektedir.³⁸⁵

c- “Allahım! Kazvin’deki kardeşlerime merhamet et!”

Bu hadis sahih değildir. Bunun yanı sıra “Ümmetimin ‘Kazvin’ adında bir kenti olacaktır. Orada oturanlar, Mekke ve Medine’de oturanlardan daha üstündür” şeklinde uydurulan söz ile “Her kim Rey kentinde bir gece kalır orada namaz kılar ve oruç tutarsa, sanki bin gece namaz kılmış ve oruç tutmuş olur” mealinde gelen ifadeler de sahih değildir.³⁸⁶

10- Şevkânî, Muaviye b. Ebi Süfyan (ö. 60/679) hakkında uydurulan hadislerle de yer vermiştir.³⁸⁷ Şevkânî, genellikle Muaviye lehinde uydurulan hadislerin kritiğini yapmıştır. Mesela o hadislerden birkaç tanesini burada vurgulamamız uygun olacaktır:

a- “Hz. Peygamber, Ali’nin elinden bir kalemi alarak Muaviye’ye verdi”

³⁷⁶ Zehebi, onun bir deccal olduğunu söylemiştir. Bu adam altı yüz sene sonra ortaya çıkmasına rağmen Hz. Peygamber’le sohbet ettiğini iddia etmiştir. *el-Fevaid*, s. 422.

³⁷⁷ Bu kişi, dört yüz yıl yaşadığını ve sahabilerle konuştuğunu iddia eden bir yalancıdır. İbn Hacer: “Bu adam, Raten el-Hindî benzeri birisidir” tespitinde bulunmuştur. Bkz. *el-Fevaid*, s. 422.

³⁷⁸ İbn Hacer, bu kişinin, Raten el-Hindî gibi yalancının birisidir, demektedir. *el-Fevaid*, s. 422.

³⁷⁹ Bu kişi, Ebu Dünya el-Eşecc adıyla meşhurdur. Zehebî, *Mizan*’da: “Bu adam, Hz. Ali’den üç yüz yıl sonra Bağdat’ta ortaya çıkmıştır. Yalancının biridir” demektedir. Bkz. *el-Fevaid*, s. 422.

³⁸⁰ Bu yalancı adam, üç yüz on bir yılında hayatta olmasına rağmen dört Raşit halife ile görüştüğünü iddia eden bir kimsedir.

³⁸¹ Bu adamın yaşadığı dönem belli olmasına rağmen, Hz. Peygamber’in, kendisi için uzun ömürler dilediğini iddia etmiştir. *Zeyl*’de, bu kişinin yalancı birisi olduğu kaydedilmiştir. Bkz. *el-Fevaid*, s. 423.

³⁸² Bkz. *el-Fevaid*, s. 421–422.

³⁸³ Bkz. *el-Fevaid*, s. 428–440.

³⁸⁴ *el-Fevaid*, s. 435.

³⁸⁵ Şevkânî, bu hadis hususundaki görüşünü net bir şekilde ifade etmemektedir ama eserin muhakkiki, şu dipnotu düşmüştür: “Hadisin senedi kuvvetlidir ama Yakub b. Utbe b. Muğire tarafından bir kopukluk mevcuttur. Çünkü Yakub, Abdullah b. Ömer’e yetişmemiştir.” Bkz. *el-Fevaid*, s. 433.

³⁸⁶ *el-Fevaid*, s. 435–436.

³⁸⁷ *el-Fevaid*, s. 403–407.

Müellif, bu hadis hakkında pek detaya girmeden “Bu hadis mevzudur” demekle yetinmiştir.³⁸⁸

b- “Ümmetimden ilk olarak birbirine düşmanlık besleyecek kişiler, Ali ile Muaviye olacaktır”

Bu hadis mevzudur.³⁸⁹

c- “Hz. Peygamber, Muaviye’ye bir ok verip şöyle dedi: Bu oku al ki onunla cennete buluşalım”

Hatib, Ebu Hüreyre’den; İbn Hibban ise Cabir’den merfu olarak rivayet etmişlerdir. Bu hadis mevzudur, isnadında güvenilir olmayan kimseler bulunmaktadır.³⁹⁰

11- *el-Fevaid*’in sonunda bazı sahabilerin dilinden yalan sözlerin uydurulduğunu gösteren bir fihrist bulunmaktadır. O sahabiler Abdullah b. Amr b. As (ö. 65/684)³⁹¹, Ebu Hüreyre (ö. 57/676)³⁹², Enes b. Malik (ö.90/709)³⁹³, Ammar b. Yasir (ö. 35/657)³⁹⁴, Hz. Aişe (ö.58/678)³⁹⁵, Ömer b. Hattab (ö. 22/644)³⁹⁶, Abdullah b. Ömer (ö.74/692)³⁹⁷ ve Ali b. Ebi Talib’tir. (ö.40/661)³⁹⁸ Söz konusu fihriste baktığımızda, en çok mevzu ve yalan sözlerin Hz. Ali’ye isnat edildiğini görüyoruz.

Yukarıda geçen Hz. Ali ve Muaviye merkezli ayrıntılar, bizim için iki konuda önemlidir. Birincisi, hadisleri uyduran çevrelerden iki tarafın, Hz. Ali ve Muaviye’ye aşırı derecede sevgi besleyenler olması; ikincisi ise Şevkânî’nin, Zeydî bir çevrede doğup büyümesine rağmen, Hz. Ali ve Muaviye hakkındaki rivayetler bağlamında insafı, adil ve dengeli davranmasıdır denilebilir.

4. Şevkânî’ye Göre Hadis Uydurma Sebepleri

Hadis uyduranların amaçları, çok farklıdır; kimisi kötü niyetle kimisi de iyi niyetle hadis uydurmuştur. Tabii ki hadis uyduranların niyetleri ne olursa olsun onların, Hz. Peygamberin, bu konuya dair buyurduğu hadis³⁹⁹ gereğince alacakları sorumluluktan kurtulamayacaklarını söyleyebiliriz. Şevkânî’ye göre mevzu hadis rivayet edenlerin amaçları şu noktalarda yoğunlaşmıştır:

³⁸⁸ *el-Fevaid*, s. 403.

³⁸⁹ *el-Fevaid*, s. 403.

³⁹⁰ Şevkânî, bu hadisin kritiğini yaparken, güvenilir olmayan şahıstan söz etmemektedir ama muhakkik, düşürdüğü dipnotta şunu söylemektedir: “Hadisin isnadında Veddah b. Hasan, Vezir b. Abdurrahman’dan; o ise Galib b. Abdullah’tan rivayet etmiştir.” Bkz. *el-Fevaid*, s. 405.

³⁹¹ *el-Fevaid*, s. 6.

³⁹² *el-Fevaid*, s. 6.

³⁹³ *el-Fevaid*, s. 21.

³⁹⁴ *el-Fevaid*, s. 91.

³⁹⁵ *el-Fevaid*, s. 299.

³⁹⁶ *el-Fevaid*, s. 131, 335, 433.

³⁹⁷ *el-Fevaid*, s. 188.

³⁹⁸ *el-Fevaid*, s. 311, 343, 370, 378, 383, 399, 455.

³⁹⁹ Buhari, *Cenaiz* 34; Müslim, *Mukaddime* 1.

a- Kimisi, insanları zühde çağırarak ve dünya sevgisinden uzak tutmak amacıyla hadis uydurmuştur.

b- Kimisi, yazdıklarını kaybetmiş, sonradan karıştırarak rivayette bulunmuştur.

c- Onlardan bir kısmı sika/güvenilir olmasına rağmen, ömürlerinin son demlerinde akli muvazenelerini kaybetmiş kimselerdir.

d- Bir kısmı, rivayetinde yanlışmış ama gerçek ortaya çıktığı halde yanlışından dönmeyen kimselerdir.

e- Onlardan bir kısmı, özellikle Allah'ın dinini ifsat etmek ve onunla alay etmek amacıyla mevzu hadis uyduran zındıklardır.⁴⁰⁰

f- Bazıları, kendi mezhebinin öne çıkarmak için hadis uydurmuştur.

g- Kimisi, terğib/imrendirmek ve terhib/korkutmak amacıyla hadis uydurmuştur.⁴⁰¹

h- Bir kısmı, uydurduklarına sahih hadis süsü vermek için senetler eklemiştir.

k- Bazıları da sultan ve valilere yakınlaşmak amacıyla hadis uydurmuştur.

l- Kıssaların arasına mevzu hadisler serpiştirerek konuşma ve vaazlarını süslemeye çalışanlar da olmuştur. Bunlara kassas/hikâyeci denilmiştir. Hadis uyduran bu kimseler, daha çok, cahil ve hadis ezberleyemeyenlerdir.⁴⁰²

Şevkânî, yukarıda adı geçen sebeplerin yanı sıra şu nedenleri de eklemeyi ihmal etmemiştir: “Münazara ve toplantılarda kendi tezini ispatlamak, sözünü güçlendirmek, nefsanî arzularına uygun deliller getirmek, muarızına karşı üstün gelmek ve tartışmada yenilip küçük düşmemek amacıyla hadis uyduranlar olmuştur.”⁴⁰³

Sonuç:

Bağlayıcılığı noktasında Müslümanlar için Kur'an'dan sonra ikinci kaynak olarak kabul görmüş olan sünnetin, Kur'an gibi arı duru bir şekilde sonraki nesillere intikali gerçekleşmemiştir. Bunun nedenleri arasında insanları zühde çağırarak ve dünya sevgisinden uzak tutmak; sultan ve valilere yakınlaşmak; Allah'ın dinini ifsat etmek; kıssaların arasına mevzu hadisler serpiştirmek ve uydurduklarına sahih hadis süsü vermek gibi etmenleri saymak mümkündür. Bunlara ek olarak Müslümanlar arasında vuku bulan grup ve hizip asabiyetini de eklemek gerekir. Bu konularda ama iyi niyet ama kötü niyetle, azımsanmayacak boyutta mevzu hadisler rivayet edilmiştir.

⁴⁰⁰ Bu konuda Hammad b. Zeyd (ö. 179/795), şunu söylemiştir: “Zındıklardan dört bin civarında hadis uyduranlar olmuştur. Örneğin, onlardan İbn Ebi Avca (ö. 160/776), yakalanıp boynu vurulacağı sırada “Ben, haramı helal, helali de haram yapan dört bin hadis uydurdum” itirafında bulunmuştur. Bkz. *el-Fevaid*, s. 427.

⁴⁰¹ Bu gruba dahil olanlar, zımnen dini eksik görerek uyduruk sözlerle tamamlamak istemişlerdir. Bkz. *el-Fevaid*, s. 427.

⁴⁰² Bkz. *el-Fevaid*, s. 426–427.

⁴⁰³ *el-Fevaid*, s. 427.

Durum böyle olmasına rağmen insaf sahibi ve duyarlı hadis âlimleri, Kur'an'ın ruhuna aykırılık arz eden uydurma hadisleri, sahih hadislerden ayıklamaya çalışmış, bu alanda çaba sarfetmiş ve “Mevzuat” adıyla kitaplar kaleme almışlardır.

Bu konuda çalışma yapanlardan birisi de Yemen coğrafyasında yetişmiş olan Şevkânî'dir. Onun mevzuatla ilgili kaleme aldığı *el-Fevaidü'l-Mecmua Fi'l-Ehadisi'l-Mevzua* adlı eseri, ilim çevrelerinde oldukça kabul görmüştür.

Şevkânî, *el-Fevaid* adlı eserini yazarken, kendisinden önceki müelliflerin yazdıkları eserlerden yararlanmış; metodolojik bağlamda onlarla bazı noktalarda buluşmakla beraber eserinde yer yer farklı davranmasını da bilmiştir. Mesela o, diğer mevzuat sahipleri - İbnü'l-Cevzi'nin *Mevzuat*'ı ve Suyutî'nin *el-Leali'si*- gibi konuların önceliğini iman, taharet ve namaz gibi konulara değil, fıkıh konularına vermiştir. Bunun yanı sıra o, seleflerine göre hadisleri daha kısa, daha özlü bir şekilde tahlil etmiştir.

Şevkânî, Zeydî yorumlara bağlı bir toplumda doğup yetişmesine rağmen mezhep taassubunu aşmaya çalışmış, Ehl-i sünnet kaynaklarını benimsemiştir. Onun bu durumu, kendisini daha dengeli bir konuma oturtmuştur. Örneğin Hz. Ali ve Ehl-i Beyt hakkında uydurulan hadislerle dair dengeli yaklaşımı ve ilmi analizleri, bunun en açık delilidir denilebilir.

Çalışmamıza esas aldığımız Şevkânî'nin eserindeki hadislerin numaralandırılmış olması, eseri tahkik edenin dipnotlar düşerek kaynaklar hakkında bilgi vermesi gibi ilmi gayret ve katkılar, eseri daha faydalı hale getirmiştir denilebilir. Eserin, bir cilt olması da yararlanmak isteyenler açısından daha kolay ve daha pratik bir durum arz etmektedir.

Öyle ki Şevkânî, *el-Fevaid* adlı eseri için “Yanında bu kitap bulunan kimse, sanki mevzuat alanında yazılmış bütün kitapları yanında bulundurmuş olur” ifadesini kullanarak, eserinin ne denli ilmî bir kıymeti haiz olduğunu ihsas ettirmiştir.

Şevkânî; Türkiye'deki ilmî çevreler tarafından ihmal edilmemesi, kendisi hakkında bilimsel çalışmaların yapılması ve eserlerinin Türkçeye kazandırılması gereken bir değerdir diye düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

AVCI, Seyit, Tabiîn Neslinin Hadisteki Yeri, *SÜİFD*, sayı, 20.

BAĞCI, H. Musa, *Hadis Rivayetinde Sahabenin Kavrama ve Nakletme Sorunu (Hadislerin Metodolojisi Açısından Sahabenin Zabtı*, İlahiyat, Ankara, 2004.

BUHARİ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, I-VIII, el-Mektebetü'l İslami, İst. 1979.

GÖRMEZ, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, TDV Yayınları, Ankara, 2011.

- HAMDANÎ, Tarık, *Mevsuatu Beyti'l-Hikme li A'lami'l-Arab fi'l-Karneyn et-Tasi' Aşer ve'l-İşrûn*, Bağdat, 2000.
- HAYKEL, Bernard, “İslam’ı Mezhepleri Yok ederek Islah Etmek: Şevkânî ve Yemen’de Onu Tenkit Eden Zeydîler”, çev. Nail Okuyucu, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı 15, 2010.
- İBNÜ'L CEVZÎ, Ebu'l-Ferec, *Kitabü'l-Mevzuat*. I-III thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Darü'l-Fikr, 2. Bsm. Beyrut, 1983.
- KARÎ, Aliyyul, *Zayıf Hadisleri Öğrenme Metodu*, çev. Ahmet Serdaroğlu, İlim Yayınları, İstanbul, 1986.
- KAYA, Eyüp Said- OKUYUCU, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, İstanbul. 2010.
- KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1997.
- MAHLAVÎ, Necib Hamid Atiyye, *Mecelletu'l-Külliyati'l-Adab*, Camiatü'l-Kahire, 1995, cilt 55, sayı 2.
- OKUYUCU, Nail, “Mezhebe Karşı İçtihad: Şevkânî’nin İçtihad Düşüncesi ve Mezhep Eleştirisi”, *Divan Disiplinlerarası Çalışma Dergisi*, Cilt 15, sayı 28 (2010/1).
- ONUK, Sümeyye, “Şevkânî ve es-Seylû'l-Cerrâr Adlı Eserinin Tanıtımı”, *Bülten*, sayı, 74, 2010.
- SANCAKLI, Saffet, *Sosyal Hayatla İlgili Hadis Meseleleri*, Medipres Matbaacılık ve Yayıncılık, Malatya, 2010.
- SUYUTÎ, Ebül Fadl Celaleddin Abdurrahman b. Muhammed, *el-Leali'l-Masnua fi'l-Ehadisi'l-Mavzua*, I-II, Darü'l-Marife, Beyrut, 1983.
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali, “*el-Fevaidü'l-Mecmua Fi'l-Ehadisi'l-Mevzua*”, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Muallimi el-Yamani-Abdülvahhab Abdüllatif, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, H/1379.
- ŞÎHA, Halil Memun, *Neylu'l-Evtar Şerhu'l-Muntekal-Ahbar min Ehadis-i Seyyidi'l-Ahyar Fihristi*, Darü'l-Marife, Beyrut, 1998.
- YAVUZ, Adil, “Şevkânî’nin Fıkıhçılığı”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, 2004.
- ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, I-II, Darü'l-Kütübi'l-Hadise, Kahire, 1976.
- ZEHRANÎ, Raşid b. Osman b. Ahmed, *İthafu'n-Nubela bi Seyri'l-Ulema*, Daru's-Samiî, Riyad, 1997.